

21 Ağustos 1859 Tarihli İmroz (Gökçeada) Depremi

Mustafa Mesut Özekmekçi*

ORCID: 0000-0001-7613-9939

Öz

Depremler tarih boyunca insanoğlu ve devletler için en yıkıcı doğal afetlerden birisi olmuştur. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin 6 asırlık yaşamında hükmettiği farklı coğrafyalarda çok sayıda yıkıcı depremler meydana geldiği bilinmektedir. Bu konuyla alakalı olarak Osmanlı arşivinde önemli sayıda belge mevcuttur. Çalışmada, günümüzde de halen şiddetli depremlere sebep olan pek çok fay hattını barından Ege Bölgesinde/denizinde meydana gelen ve İmroz Adasında (Gökçeada) ciddi bir yıkıma sebep olan 1859 tarihli zelzele mevzubahis edilmiştir. Ayrıca yaşanan depremin yarattığı tahribat ve sonrasında ahalisinin tamamı Rumlardan müteşekkil olan adaya devletin müdahalesi ve yardımları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Zelzele, İmroz, Rum, Yardım

Gönderme Tarihi: 29/11/2020

Kabul Tarihi: 26/12/2020

* Öğretim Görevlisi Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu, Çanakkale, Türkiye, mesutozekmekci@comu.edu.tr

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ÖZEKMEKÇİ, M.M., ‘‘ 21 Ağustos 1859 Tarihli İmroz (Gökçeada) Depremi’’, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 7, S. 4., 2020, s. 2239-2256.

Imbros Earthquake dated August 21, 1859

Mustafa Mesut Özekmekçi*

ORCID: 0000-0001-7613-9939

Abstract

Earthquakes have been one of the most devastating natural disasters for human beings and states throughout history. In this framework, it is known that many destructive earthquakes occurred in different countries that the Ottoman Empire ruled during its 6 centuries life span. There are a significant number of documents in the Ottoman archive regarding this issue. In the study, the earthquake dated 1859, which occurred in the Aegean Region / sea from many fault lines that still cause severe earthquakes, and caused a serious destruction in Imroz Island (Gökçeada), was discussed. In addition, the damage caused by the earthquake and the state's intervention and assistance to the island, whose entire population was formed by *Rums*, were examined.

Keywords: Earthquake, Quake, Imbros, Rum, Donation

Received Date: 29/11/2020

Accepted Date: 26/12/2020

---

* Lecturer Ph.d.,, Canakkale Onsekiz Mart University Vocational School, Canakkale, Turkey, mesutozekmekci@comu.edu.tr

You can refer to this article as follows:

ÖZEKMEKÇİ, M.M., ‘Imbros Earthquake dated August 21, 1859’, *Academic Journal of History and Idea, Dergisi*, C. 7, S. 4., 2020, p. 2239-2256.

Землетрясение Имроз (Гёкчеада) 21 августа 1859 г.

Резюме

Землетрясения были одним из самых разрушительных стихийных бедствий для людей и государств на протяжении всей истории. В этих рамках известно, что многие разрушительные землетрясения произошли в разных географических регионах, которыми Османское Государство управляло на протяжении 6 веков своей жизни. По этому поводу в османском архиве имеется значительное количество документов. В исследовании упоминалось землетрясение 1859 года, которое произошло в эгейском регионе из-за многих линий разломов, которые все еще вызывают сильные землетрясения, и вызвало серьезные разрушения на острове Имроз (Гёкчеада). Кроме того, был исследован ущерб, нанесенный землетрясением и вмешательством государства и оказанием помощи острову, все население которого состояло из римлян.

Ключевые слова: Землетрясение, Имроз, Римляне, Помощь.

Получено: 29/11/2020

Принято: 26/12/2020

Giriş

İnsanlık tarih boyunca sel, kuraklık, fırtına, şiddetli soğuklar, volkan patlamaları vb. afetlere maruz kalmıştır. Hiç şüphesiz bu doğal afetler içerisinde insanlara maddi ve manevi en büyük zararı veren olaylardan bir tanesi depremlerdir. Deprem, yerin içindeki fay düzlemi denilen kırıklar üzerinde biriken enerjinin sıkışma sebebiyle aniden boşalması sonucunda meydana gelen jeolojik bir olgudur.¹ Yukarıda söz konusu edilen pek çok doğal afet günümüzün bilimsel ve teknik imkânlarıyla önceden bilinmektedir. Buna karşın depremlerin tam zamanı ve de şiddeti halen tam olarak önceden kestirilememekte ve bu durum zelzeleyi baş edilmesi oldukça güç bir doğa olayı haline getirmektedir.

Ege Bölgesi ve Denizi malum olduğu üzere zelzeleye sebep olan aktif fay hatlarının yer aldığı bir coğrafyadır. Ayrıca yakın bir zamanda da İzmir’de ciddi anlamda maddi-manevi kayıplara sebep olan bir deprem olmuştur. Bu depremlerin geçmiş dönemlerde de pek çok benzeri mevcuttur. Nitekim XVIII ve XIX. yüzyıllarda da özellikle İzmir ile çevresini etkileyen yıkıcı depremler yaşanmıştır.² Son dönemde Osmanlı tarihindeki farklı zaman dilimlerinde ve çeşitli bölgelerdeki depremlerle alakalı arşiv belgelerinden hareketle hazırlanmış pek çok çalışma kaleme alınmıştır.³ Feryal

¹ Yavuz Unat, “Zelzele” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.44, , TDV Yay, İstanbul 2013, s. 231-233.

² Florantina Evangelatou-Notara, “İkincil Önemdeki Yunanca Kaynaklarda Doğal Afetler (14. -19. Yüzyıllar)”, *Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler*, (Ed. Elizabeth Zachariadou), (çev. Gül Çağalı Güven, Saadet Öztürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları-117, İstanbul, 2001, s. 123; Jean Vogt, “Osmanlı Topraklarında Tarih Boyunca Depremsellik: Batılı Kaynaklardan ve Tanıkların İfadelerinden Örnekler”, *Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler*, (Ed. Elizabeth Zachariadou), (çev. Gül Çağalı Güven, Saadet Öztürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları-117, İstanbul, 2001, s. 43.

³ Çeşitli çalışmalar için bkz; Selahattin Satılmış, “Balıkesir ve Çevresinin Tarihi Depremleri (1850-1900)”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 40, Denizli 2020, ss. 531-547, Özer Özbozdağlı, “Osmanlı Makedonya’sında 4 Nisan 1904 Depremi ve Sonuçları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.39, S.67, 2020, s.435-476.; M. Yasin Taşkesenlioğlu, Muhammed Taşkesenligil, “1859 Yılındaki Şamahı ve Erzurum Depremleri Hakkında Rusya Bilimler Akademisi Üyesi Hermann Von Abich’in Raporu”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.20, 2020, s.569-592, Erkan Ener, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Depremler ve Afet Yönetimi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2019, s.28-64, Mesut Aydın, “1808-1839 Yılları Arasında Osmanlı Devleti’nde Doğal Afetler”, *Yüksek*

Tansuğ, bu çalışmanın konusu olan 1859 tarihli İmroz depremine *İmroz Rumları* adıyla derlediği kitapta genel hatlarıyla değinmiştir.⁴ Bununla beraber söz konusu zelzeleyle alakalı Osmanlı arşiv belgelerini merkeze alan her hangi bir müstakil çalışma günümüz literatüründe yoktur. Ancak, 1859 İmroz depremiyle alakalı XIX. yüzyılda kaleme alınan çeşitli çalışmalar da mevcuttur. Bunlardan ilki; 1859 yılının aralık ayında bir liman inşaatı için adaya gönderilen ve dönemin bayındırlık meclisinde de görevli olan Fransız mühendis Ch. Ritter'in⁵ gözlemlerini içeren 1860 tarihli incelemesi ile Alman J. Schmidt'in 1875'de kaleme aldığı çalışmadır.⁶

XIX. Yüzyılda İmroz ve Adanın Nüfusu

Çanakkale'ye bağlı bir ilçe olan ve 1970 yılından sonra Gökçeada adını alan İmroz, Ege Denzinin kuzeyinde, Çanakkale Boğazının batısında bulunmaktadır. Ada, Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı topraklarına dâhil edilmiş ve Gelibolu sancağı altında bir nahiye olarak konumlandırılmıştır. Evliya Çelebi seyahatnamesinde adadan kısaca bahsedilmekte ve İmroz mamur bir yer olarak tasvir edilmektedir.⁷ XV. yüzyılda bir nahiye olan İmroz, XIX. yüzyıl Osmanlı taşra yapılanmasında kaza haline getirilmiştir.⁸ 1841 yılına gelindiğinde ise İmroz, Selanik muhassılığının altında Semadirek ve İstanköy'den müteşekkil bir muhassıllık ünitesi olarak konumlandırılmış ve Hacıgandan Ali Rıza isminde bir zat muhassıl olarak vazifelendirilmiştir.⁹ 9 Ağustos 1845 tarihli bir vesikada İmroz, Bozcaada ve Semadirek adalarının bir bütün olarak muhassıllıktan kaymakamlığa tahvil edildiği bu çerçevede Mustafa Tahir'in söz konusu adaların tamamının kaymakamı olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır.¹⁰ 1850 yılına ait bir yazışmada ise İmroz, Bozcaada'ya bağlı bir kazadır ve adanın idarecisinin unvanı

Lisans Tezi, Sinop, 2018, s.3-11, Neslihan Özaydın, "Arşiv Belgeleri Işığında 1855 Depremi ve Bursa Yapılarına Etkisi", Doktora Tezi, Bursa, 2017, s.12-26.

⁴ Feryal Tansuğ, "Osmanlı İdaresinde Bir Rum Adası, On Dokuzuncu Yüzyıl Ortalarında İmroz", *İmroz Rumları* (Der. Feryal Tansuğ), Kolektif, İstanbul, 2013, s.103-104.

⁵ BOA, İ.MMS, 16-653.

⁶ J. Vogt, a.g.m., s.43; Julius Schmidt, *Studien über Erdbeben*, Leipzig, 1875, ss.67-68.

⁷ Feridun Emecen, "İmroz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, ss.234-236.

⁸ F. Emecen, a.g.m, s.236.

⁹ Ayla Efe, "Muhassıllık Teşkilatı", Doktora Tezi, Eskişehir, 2002, s.14.

¹⁰ BOA, A. }MKT, 26-83.

müdürdür.¹¹ 1862 yılına ait devlet salnamesinde de İmroz, Bozcada Livasının içinde yer almaktadır.¹²

1830-1831 yılında yapılan nüfus sayımına göre İmroz'da Müslüman nüfus yoktur ve ada halkının tamamı Rum'dur. Sayıma göre adanın erkek nüfusu 2.505 kişidir.¹³ Adanın erkek ve kadın toplam nüfusuna dair bir tahmin yapmak adına erkek sayısını iki ile çarparsak İmroz'da 1831 tarihinde 5.000'den biraz daha fazla insan yaşadığı söylenebilir. Bu bağlamda N. Göyünç'ün XIX. yüzyılda Osmanlı hane halkının sayısı üzerine yaptığı hesaplamadan hareketle hane başına 4-5 kişi olduğu düşünülürse adadaki toplam hane miktarı da 1.000-1.250 civarında olmalıdır.¹⁴

Devlet Arşivleri Osmanlı Daire Başkanlığı arşiv personeli tarafından 1843 olarak tarihlendirilmiş nüfus defterindeki verilere göre XIX. yüzyılın ilk yarısında İmroz'da 6 köy ve 5 farklı mahalle bulunmaktadır.¹⁵ Bunlar; Panaya, İskenit (Dereköy), Ağridya (Tepeköy), Aya Todori (Zeytinliköy), Glikli (Bademli) ve Kale isimli köylerdir. Bu köyler içerisinde Panaya karyesinin Çukur (*Ckur*), Fraci (فرانجی) ve Evlambiyo adında 3 mahallesi mevcuttur. Ayrıca İskenit'te de Karşı (*Pera*) ve Ayanili (*Ayanelen*) (ایان ایللی) isimli iki mahalle vardır.¹⁶ Adanın ilk sayımına ait nüfus defterinde bu mahalleler mevcut değildir.¹⁷ Bu bağlamda zikredilen köylerin ilk sayımda da olduğu ancak kayıt altına alınmasına gerek görülmediği yahut mahallelerin isimlerinin önemsenmediği ve kayıtların toptancı bir anlayışla yapıldığı düşünülmektedir. Buna karşın 1843 sayımda daha detaylı ve dikkatli bir tahrir yapıldığı iddia edilebilir. Ayrıca, bu köylerin oldukça büyük olmasına bağlı olarak buralarda farklı mahaller ve bunların kendine ait isimlerinin olduğu da ifade edilebilir.

Yukarıda değinilen nüfus defterine göre adadaki erkek nüfusun toplamı 2.875'dir. Bu bağlamda İmroz'un toplam nüfusunun yüzyılın ilk yarısının sonuna doğru 5.700-6.200 kişi civarında olduğu ifade edilebilir. 1844'e ait özet bir nüfus defterinde

¹¹ BOA, A. }AMD, 22-84.

¹² Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 1279 Sene-i Hicriyesi (1862), s.92.

¹³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*,: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1995, s.211.

¹⁴ Nejat Göyünç, "Hane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 15, TDV Yay, İstanbul 1997, s.553.

¹⁵ BOA, NFS.d 3782.

¹⁶ Adadaki yerleşim yerlerinin isimlerinin Rumca karşılığı için beni bilgilendiren Vasilik Katracı'ya teşekkür ederim.

¹⁷ BOA, NFS.d 3780, s.1-42.

ise İmroz'un nüfusu 3.095'tir.¹⁸ İlk sayımdaki verilerden hareketle ada nüfusunun yavaş ancak ilerleyen zamanla birlikte istikrarlı bir artış gösterdiği söylenebilir. 1843 tarihinde adadaki nüfus ve hanelerin mahallelere dağılımı ve ayrıca reayanın ödediği cizye vergileri için Tablo-1 incelenebilir.

Yer	Nüfus	Hane	Âlâ	Evsat	Edna
Panaya Köyü	225	118	21	107	11
Çukur Mah.	76	45	6	37	1
Fraci Mah.	221	109	12	110	7
Evlambiyö Mah.	224	116	15	112	8
İskenit Köyü	499	260	36	242	20
Karşı Mah.	247	144	14	105	10
Ayanili (Ayanelen) Mah.	121	67	5	65	3
Ağrıdye Köyü	448	218	25	197	14
Aya Todori Köyü	395	217	25	221	5
Gliki Köyü	302	168	21	156	5
Kale Köyü	117	76	7	56	1
Toplam (Erkek)	2.875	1.538	187	1408	85

Tablo-1: İmroz Nüfusu, Hane Sayısı ve Cizye Mükellefleri

Kaynak: (BOA, NFS.d 3782)

1859 yılının Aralık ayında bir liman inşaatıyla alakalı olarak İstanbul tarafından İmroz'a gönderilen Fransız mühendis Ritter'in adıyla ilgili çeşitli tespitlerinin yer aldığı rapor ilgi çekicidir.¹⁹ Bu çerçevede mühendis adada toplam altı köy olduğunu, bunların en büyüklerinin Panaya ve İskenit olduğunu ifade eder. Üçüncü sırada Ağrıdye

¹⁸ BOA, NFS.d 3870, s.3.

¹⁹ BOA, İ.DH. 448-29657, Lef. 5.

dördüncü sırada Aya Todorı beşinci sırada Glikı ve altıncı sırada ise Kastro (Kale) köyü bulunmaktadır. Bu tarihte ada nüfusu 8000 kişidir. Kaza müdürü Panaya'da, Piskopos ise Kastro köyünde ikamet etmektedir. İskenet köyünde Fransızca ve kadim Yunanca eğitim yapan bir okul mevcuttur.

Mösyö Ritter'in raporunda adadan özellikle de İmroz'un doğal güzelliklerin hoşlandığı anlaşılmaktadır. Raporda İmroz'daki nadir çam ve meşe ağacı fidanları ile meralardaki kokulu bitkilere değinen mühendis koyun, keçi ve dahi arıların da bu meralarda beslendiklerini ifade eder. Ayrıca bunlardan üretilen peynir ve balların da nefis olduğu belirtilen bir diğer husustur. Ritter Efendi'nin anlatımında adadaki ekonomik faaliyetlere dair kısa izahlar da vardır. İmroz sakinlerinin arpa, buğday tarımcılığı yaptıkları ve ayrıca ihtiyaçları olan şeyleri kendi kendilerine tedarik ettikleri raporda ifade edilmekte ve adanın kendi kendine yeter bir yer olduğu belirtilmektedir. Ayrıca İmroz'da darı, zeytin ağaçları ve bağların varlığı ifade edilmekte ek olarak ovanın sonundaki verimli topraklarda da mısır buğdayı ve pamuk ile kızılboya kökü de üretilmektedir. Ek olarak Kuzu Limanı ile Panaya arasında bir kömür madenin mevcudiyeti de yapılan bir diğer tespittir.²⁰

21 Ağustos 1859 Tarihli İmroz Depremi

21 Ağustos 1859 tarihinde İmroz'da sarsıntıya sebebiyet veren depremin merkezi adaya 61 kilometre uzak olan Saros körfezidir. Deprem Çeşme, Atina, Limni gibi yerlerde de hissedilmiştir.²¹ Günümüzde yapılan modern çalışmalara göre geniş bir bölgeyi etkileyen bu depremin şiddeti insanları paniğe sürükleyebilecek, binalar vb. benzer yapılara orta hasar verebilecek olarak kabul edilen bir değer olan 6.8'dir.²²

Depremin İmroz'da sebep olduğu sıkıntılar ve yaratmış olduğu tahribatla alakalı ilk belge 24 Ağustos 1859 tarihlidir. Buna göre yer sarsıntısı gece saat 04.30'da gerçekleşmiş ve ayrıca sabaha kadar 18 tane daha deprem olmuştur. Gece başlayan ve neredeyse sabaha kadar süren artçılar gün ağarmasından sonra da durmamış ve öğleden sonra 16.30 sularında 3 tane daha şiddetli sarsıntı meydana gelmiştir.²³

²⁰ BOA, İ.DH. 448-29657, Lef. 5.

²¹ Mustafa Gürbüz, "Avcılar Mikro Bölgeleme Çalışmaları", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, s.29

²² Nicholas Ambraseys, "The Seismic Activity of the Marmara Sea Region over the Last 2000 Years", *Bulletin of the Seismological Society of America*, V.92, 2002, pp.9

²³ BOA, MVL. 783-54, Lef 1.

Deprem adadaki pek çok mahalde ciddi tahribat yaratmıştır. Bu bağlamda depremle alakalı *yapılan ilk değerlendirmeye* göre İmroz'un merkezi olan Panaya'da 10 kadar ev sağlam kalmıştır. Ayrıca bu mevkiye bulunan ve adanın merkez kilisesi olan yapının doğu cephesine bakan duvarı yarılmıştır. Panaya'daki hükümet konağı da depremde ciddi hasar alan binalardandır. Konağın sadece iki odası kalmış, bununla beraber ayakta kalmış olan bu duvarlar yarılmıştır. Aldığı hasar neticesinde hükümet konağının içinde barınmak ve çalışmak da imkânsız hale gelmiştir. Bu sebeple işlerin sürdürülebilmesi ve konağın sakinlerinin barınabilmesi için acilen 6 adet çadıra ihtiyaç duyulmaktadır. Evlambiyö kilisesinin kapı duvarı da depremden nasibini almış ve kapısının bir yüzü düşmüştür. İskeni'teki evlerin yarısı harap olmuş yarısı ciddi şekilde yıpranmıştır. Köyün kilisesinin çatı duvarı da yarılmıştır. İskeni'te içindeki Karşı mahallesinde 20, Ayanili (*Ayanelen*) mahallesinde 10 hane yıkılmıştır. Yine İskeni'te yakın bir mahalde olan manastırın iki odasının duvarı çökmüş ve bu odaların altından zemine doğru su çıkmıştır. Ağrıdye köyünde hasarlı 20 ev haricinde kalan haneler harap olmuş, köyün kilisesinin doğu yönüne bakan duvarı tıpkı Panaya kilisesindeki gibi çökmüş ve kilisenin geri kalan tarafları zedelenmiştir. Glik'i'deki sadece 10 ev sağlam kalmış, bir kısmında ufak zedelenmeler olmuş, geri kalan haneler ve köyün kilisesi yıkılmıştır. Kale ve Aya Todor'i'deki hanelerde oluşan hasar diğer köylerdeki kadar büyük değildir. Bu çerçevede Kale köyde sayısı net olarak verilmemekle birlikte birkaç hane zarar görmüş, Metropolitin ikametgâhı olan binanın duvarları çökmüştür. Köyde ada için önemli bir geçim kaynağı olduğu düşünülebilecek hayvan damları, bal ve su değirmenlerinin yarısı mahvolmuştur. Bunlara ek olarak sarsıntının şiddetinden Kale köyde de yer yarılmış, bu yarıma sonucunda ciddi miktarda su yüzeye çıkmıştır. Çıkan su miktarının hem fazla hem de çamurlu olduğu söylenebilir. Nitekim Kale köye yakın bir mahalde fasulye tarlası olan Dimitri'nin tarlasının yarım dönümünü su basmıştır. Adadaki bazı yerlerde de çamurlu suyun yüzeye çıktığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber depremden 10 saat sonra suyun kendi kendine çekilmiştir. Aya Todor'i köyü de depremden az etkilenen köylerden birisidir. Burada iki ev yıkılmış, bir-iki hanede ise küçük özürler oluşmuştur. Köyün kalan diğer haneleri ise depremden zarar görmemiştir. Çok şiddetli olduğu anlaşılan, adaya maddi anlamda büyük zarar veren ve ada sakinlerini perişan eden depremde mucizevi bir şekilde can kaybı olmamıştır. Bununla beraber vücudunun hayati önemde olmayan çeşitli yerlerinden yaralananlar mevcuttur.

Örneğin, deprem esnasında evinden çıkan Kostandi, Panayot'un evinden üstüne düşen duvar neticesinde belinden, Apostol'un karısı kolunun üzerine düşen taş sebebiyle kolundan ve bir kadında ayağına isabet eden taş yüzünden bacağında yaralanmıştır. Ancak anlaşıldığı kadarıyla meydana gelen yaralanmalar ciddi ve ölümcül değildir²⁴

İmroz ahali depremin yarattığı şoku atlattıktan sonra yaptıkları ilk iş adanın bağlı bulunduğu Bozcaada kaymakamını ziyaret etmek olmuştur. Kaymakamla olan görüşmelerinde adadaki binaların üçte birinin yok olduğunu ifade eden İmrozlu Rumlar oradan bir süre barınmak için Limni 'ye geçmişlerdir. Bu arada Bozcaada kaymakamı Limni adasından İmroz'a 30 kadar duvarcı ustası gönderilmesini arzulamış, bununla evlerini yaptıracak kudrete sahip kişilerin hanelerinin tamirini başlatmasına yardımcı olmak istemiştir. Ayrıca Bozcaada kaymakamı kendisini ziyaret eden adalılar içerisinde ihtiyaç sahibi olanlara bir miktar harçlık da vermiştir.²⁵

Havaların soğumasına bağlı olarak depremde adalılar dertleri ve şikâyetleri ile sultandan merhamet, şefkat ve yardım içeren talepleri artmıştır. 1 Eylül 1859 tarihli bir yazışmadan İmroz halkının padişahla birlikte İstanbul'daki Patrikhaneye de başvurdukları anlaşılmaktadır. Patrik'e gönderilen mektupta İmrozlular, adadaki büyük yıkım ile aynı zamanda mevsim şartlarının kötülüğüne değinmekte ayrıyeten evlerini tamir ettirebilecek maddi imkânlar da sahip olmadıklarını belirtmektedirler. Bunlara ek olarak hemen hemen her gün yeni ve korkutucu artçı sarsıntıların meydana geldiği, Rumların korku ve sorunlarının günden güne büyüdüğü de mektup da ifade edilmektedir. Ayrıca, havaların daha da bozması ve buna bağlı olarak yağmur ve kar yağması durumunda ahalinin durumunun daha da vahim bir hal alacağına değinen İmrozlular, kilisenin *sadık çocukları* olduklarını ve *merhametli ve hayırsever* Patrik Hazretlerinin kendilerinin yaralarını sarması için sultana ricacı olmasını talep etmektedirler.²⁶ Adalıların istekleri ve *muhtemelen* patrikliğin de ricaları neticesinde İmroz ahalinin durumunun düzeltilmesi için yapılan çalışmalar hızlanmış ve konu 1859'un Ekim ayında Meclis-i Vala'da görüşülmüştür. Bu bağlamda evleri zarar gören depremedelerin gerekli tamiri yapmaları için ihtiyaç duydukları alet, edevat ve gereçlerin kar amacı güdülmeden ucuz fiyatlarla İmrozlulara sağlanması ile adadaki

²⁴ BOA, MVL, 783-54, Lef 1.

²⁵ BOA, MVL 783-63, Lef 9.

²⁶ BOA, MVL 783-68, Lef 1 ve 3.

fakir-fukaraya maddi yardım yapılabilmesi ile ihtiyaç sahiplerinin sayısının tespit edilebilmesi adaya gerekli memurların gönderilmesi direktifi Cezayir Bahr-i Sefid Valisine iletilmiştir.²⁷ İmroz'daki depremlerin yerinde tespiti 1859 yılının Aralık ayında yapılmıştır. Bu iş için Cezayir Bahri Sefid valisi olan Ahmet Paşa kendi hizmetinde/maiyetinde yer alan Panayotaki isimli bir kişiyi görevlendirmiştir. Ayrıca Bozcaada meclisinden Ömer Efendi ile bir marangoz da Panayotaki Efendinin yanına verilmiş ve üç kişilik bu ekip depremin adaya verdiği hasar ile adalılara yapılacak yardımların tespiti için İmroz'a gönderilmişlerdir. Bu ekibin adaya gelmesi İmroz halkını mutlu etmiş, bu memnuniyeti belirten ve içinde buldukları durumun vahametini izah eden bir dilekçe hazırlamışlardır. Rumca hazırlanan dilekçede İmrozlular, söz konusu yılda meydana gelmiş kuraklığa bağlı olarak toprağın verimsizliğinin kendilerine bir süreden beri maddi-manevi olarak çok zarar verdiğini, depremle birlikte bir de evlerinin yıkıldığını, hayvanlarının telef olduğunu ve son birkaç günde de yağın yağmurun kendilerini iyice korku ve umutsuzluğa sevk ettiklerini ifade etmişlerdir. Dilekçeleri teslim alan memurlar bundan sonra hasar tespit çalışmaları için depremin etkilediği mahallere İmroz meclisinden üyelerle beraberce gitmiş ve zelzeleden zarar görmüş evleri muayenesini yapmışlardır. Deprem sırasında yıkılmış olmasına rağmen evlerini kendi imkânlarıyla yapmış olanların masraflarının devlet tarafından karşılanması için bu sefer de kendilerini *-hükümetin itaatkâr çocuğu olarak-* tanımlayan ada ahali görevlilerden ricacı olmuş ve bu istek her hangi bir problem/nümayiş çıkmaması için dikkate alınmıştır. Muayene esnasında tek tek gezilerek kontrol edilen binalar bu hususa bağlı olarak *yeniden yapılacak, yapılmış ve tamir edilecek* olarak üç farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Hasar tespiti yapan ekip söz konusu sınıflandırmaya bağlı tetkiklerden hareketle bir hasar/masraf defteri oluşturmuştur. Rapora göre depremde zarar gören ev sayısının toplamı 485'tir. Panaya'da zarar gören ev sayısı 154, İskenit'te 144, Ağridiye'de 83, Aya Todori'de 36, Glikli'de 58 ve Kale köyde 10'dur. Yukarıda Tablo-1'de sözünü ettiğimiz 1843 tarihli hane sayısından hareketle adadaki evlerin %30'unun depremden etkilendiği ifade edilebilir. Ada ahalisinin evlerinin tamiri için gereken meblağın miktarı Panaya'da 43.250, İskenit'te 20.170, Ağridiye'de 17.725, Glikli'de 8.950, Aya Todori'de 5.500 ve

²⁷ BOA, A. }MKT.UM 369-82, Lef1, BOA, A. }MKT.UM 374-35, Lef 1.

Kale köyde 1.600 kuruştur. Hasar tespitinin neticesinde adada yapılmış evler için gerekli meblağ 18.195, tamir edilmesi gerekenler 47.750 ve yeniden inşa edilecek olanlar için 28.250 kuruştur. Gereken toplam miktar ise 94.195 kuruşa tekabül etmektedir. Hasar/masraf defteri ada meclisinde mühürlenmiş ve İstanbul'a gönderilmiştir.²⁸ Defterde adadaki mahallerde hasar gören evlerin mahallere dağılımıyla alakalı bilgiler için Tablo-2 incelenebilir.

Yer	Yeniden Yapılacak Evler	Yapılmış Evler	Tamir Edilecek Evler	Toplam
Panaya Köyü	14	8	18	40
Çukur Mah.	10	2	11	23
Panaya Mah.	3		44	47
Evlambiyö Mah.	8	5	31	44
Panaya Toplam	35	15	104	154
İskenit Köyü	8	39	43	90
Karşı Mah	1	15	8	24
Ayanili (Ayanelen) Mah.	1	6	22	29
İskenit Toplam	10	61	73	144
Ağridiye Köyü	15	35	33	83
Aya Todori Köyü	2	6	28	36
Kaleköy	-	4	6	10
Gliki Köyü	4	17	37	58
Toplam	66	137	281	485

Tablo-2: İmroz Depreminden Sonra Yapılan Hasar Tespiti

Kaynak: BOA, İ.MVL. 429-18845

²⁸ BOA, İ.MVL, 429-18845, Lef 1-12.

Hasar tespitinden sonra yapılan yazışmalar ise Osmanlı merkez yönetiminin mali yönden zor ve sıkıntılı bir dönemde olduğunu göstermektedir. 1853-1856 arasında Rusya ile yaşanan savaşın yanında özellikle 1850-1860 arasında Osmanlı coğrafyasının hemen hemen her köşesinde bir doğal afet meydana geldiği dikkate alındığında hazinenin dara düşmesinin sebebi anlaşılabilir. Nitekim 1851 tarihli Rodos depremi²⁹ üzerine bir doktora tezi yazılmış olan 1855 Bursa depremi³⁰, 1856'da İmroz'dakinden çok daha büyük, yıkıcı ve ölümlere sebebiyet veren Girit depremi³¹ 1858'de Delvine ve Sofya³² depremleri ile 1859'un Haziran ayında Erzurum'da zelzeleler olmuştur.³³ Ayrıca bu dönemde Limni adasında da bir sel felaketi meydana gelmiştir.³⁴ Bu bağlamda 1850-1860 arasındaki savaş ve zikredilen doğal afetlerin Osmanlı hazinesini zora soktuğu kesindir. Kırım savaşına ek olarak yakın geçmişteki felaketlerin neticesinde payitaht Girit, Rodos ve de Erzurum ahalisine ciddi para yardımları yapmış ve hazine zora girmiştir.³⁵ Bu hususa bağlı olarak İmroz'daki ihtiyaç sahipleri için tespit edilmiş olan 94.195 kuruşun verilmesi de oldukça zorlaştırmaktadır. Mart 1860'da Meclis-i Vâla'da yapılan görüşmede hazinenin sıkıntılı durumu ile İmroz'da hazırlanan ve hasar tespitinin yapıldığı defter göz önünde tutulmuş ve adaya yardım için bir orta yol bulunmuştur. Buna göre devlet önceden evlerini tamir edenlerin maddi olarak güçlü olduğuna kanaat getirmiş ve hazinenin içinde bulunduğu duruma binaen bu kişilere herhangi bir yardım yapmamaya karar vermiştir. Bununla beraber adadaki en fakir ve ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi için iane dağıtılacaktır. Bu kişiler için gönderilecek paranın 50.000 kuruş olmasına karar verilmiş ve zikredilen meblağın havalesinden sonra dağıtımını da İmroz meclisine bırakılmıştır. Dönemin sultanı Abdülmecid, Meclis-i Vâla'da alınan kararları uygun görerek onaylamış ve paranın gönderilmesi için hazineye gerekli talimatların verilmesini emretmiştir.³⁶ Bununla beraber adaya gönderilmesi

²⁹ Muhammed Yazıcı, "1851 Meğri Depremi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.28, 2012, ss.114-129.

³⁰ Özaydın, a.g.t., ss. 12-26.

³¹ Nükhet Adıyeke, Nuri Adıyeke, "1856 Girit Depremi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.31, S.51, 2012, ss.1-38.

³² Ener, a.g.t., ss.46-51.

³³ Taşkesenlioğlu, Taşkesenligil, a.g.m., ss.569-592.

³⁴ BOA, A. JMKT.UM, 369-82.

³⁵ BOA, İ.MVL, 429-18845, Lef 16.

³⁶ BOA, İ.MVL, 429-18845, Lef 21.

gereken 50.000 kuruşun halen verilemediği/havale edilemediği 29 Mayıs 1860 tarihli bir yazışmadan anlaşılmaktadır.³⁷

21 Ağustos 1859 tarihli İmroz Depremine 1875 tarihli ve depremlerle alakalı çalışmasında değinen Julius Schmidt zelzelenin yarattığı yıkımla alakalı malumatı 1860'da Atina'daki Profesör H. Mitzopulos'tan almıştır. J. Schmidt'e Atina'dan aktarılanlar yukarıda değinilen hususlarla paralellik göstermektedir. Bu çerçevede depremle birlikte adadaki bazı nehirlerin suyunun çekilmiş, kuru olan nehirlerle su dolmuş ve toprak yarılmasına bağlı kükürtlü ve çamurlu su baskınları meydana gelmiştir. Ayrıca 1860 Ocak ayına kadar artçılar da sürmüştür. Ek olarak depremle eş zamanlı olarak kuzeydoğu yönünden şiddetli bir şimşegin adaya çarptığı da Alman bilim adamına ifade edilmiştir. Schmidt'in zelzeleyle alakalı verdiği en ilginç bilgi 1864 yılında Çanakkale ve çevresinde yaptığı geziyle alakalıdır. Seyahat esnasında halka depremle alakalı sorular soran Alman bilim adamı ahalinin depremin tam tarihini hatırlamadığını bununla birlikte zelzelenin yarattığı korkunun insanların belleklerinde halen taze olduğunu ifade etmektedir.³⁸

---

³⁷ BOA, A.}MKT. MHM, 183-86.

³⁸ J. Schmidt, *a.g.e.*, s. 67.

Sonuç

Osmanlı arşiv belgelerine göre, 21 Ağustos 1859 tarihli İmroz depreminde yaralananlar olmakla birlikte her hangi bir can kaybı yaşanmamıştır. Ancak, yer yarılmasına bile sebep olan bu şiddetli deprem adada ciddi maddi/mali tahribat yaratmıştır. Zelzele neticesinde pek çok kimse/aile evsiz duruma düşmüş ve perişan olmuştur. Ağustos'ta 1859'dan 1860 Ocak ayına kadar adada pek çok artçı sarsıntı da yaşanmıştır.

Yaşanan felaketten sonra ada ahali bürokratik silsileyi takip ederek öncelikle adanın bağlı olduğu Bozcaada kaymakamlığına gitmiş ve sıkıntıların giderilmesini arzulamışlardır. Bozcaada kaymakamlığı ilk etapta kendilerine başvurular içinde yardıma muhtaç kişilere para yardımı yapmış ve sonrasında konu ilk olarak Cezayir Bahri Sefid vilayetine oradan da başkent İstanbul'a intikal ettirilmiştir.

Payitaht adadaki depremzedelerin yaralarının sarılması için taşradaki görevlilere İmroz'da hasar tespiti için gerekli talimatları vermiş ve bunun üzerine Cezayir Bahri Sefid vilayetiyle Bozcaada kaymakamlığından biri Rum, biri Türk/Müslüman memur ile bir marangoz bu iş için özel olarak vazifelendirilerek İmroz'a gönderilmiştir. Adada depremden etkilenen evler söz konusu memurlar tarafından aldıkları zarara göre yapılmış, yapılacak ve tamir edilecek olarak üç sınıfa ayrılmıştır. Bu ayrıma göre adadaki mahallelerdeki evlerin hasar tespitini gösteren bir defter hazırlanmıştır. Yapılan incelemeye göre adada meydana gelen şiddetli depremde İmroz'daki evlerin neredeyse %30'u yıkılmıştır. Adanın genelindeki maddi hasar 90.000 kuruştan fazladır ve ada halkı maddi-manevi olarak çok zor durumdadır. Depremden en fazla zarar gören yer adanın merkezi olan Panaya köyüdür. Zelzelede –doğal olarak- evler ile başka binalar da yıkılmıştır. Bu çerçevede hükümet konağı, kiliseler ile değirmenler ve damların yarısı büyük zarar görmüş ek olarak hayvanlar da telef olmuştur. Ayrıca, 1859 yılının başından itibaren adada toprağın verimsizliği de söz konusudur. Özellikle bu durumun ilerleyen süreçte adada bir süre idari, sosyal ve ekonomik yaşamda çeşitli sıkıntılara sebep verdiği iddia edilebilir.

Depremden sonra zelzelenin yarattığı tahribatla alakalı taşradaki otoriteler tarafından bilgilendirilen başkent bürokrasisi adanın imarı ve özellikle fakir fukara ahalesinin sıkıntılarına çare bulabilmek adına hareket geçmiştir. Adaya gönderilmiş olan

görevlilerin yaptığı hasar tespitlerinden hareketle payitaht İmroz'a 50.000 kuruşluk nakdi yardım yapılmasına karar vermiştir. Sözü edilen paranın gönderilmesi dönemin sultanı Abdülmecid tarafından da onaylanmıştır. Ancak söz konusu yardımın İmrozlulara ulaşip ulaşmadığı tespit edilememiştir. Bunun da temel sebebi XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki Kırım Savaşı ve 1850'den itibaren geniş Osmanlı coğrafyasındaki çeşitli doğal afetlerin bu dönemde Osmanlı maliyesini oldukça zor durumda bırakmasıdır. Buna bağlı olarak her ne kadar XIX. yüzyılın şartlarına göre oldukça hızlı bir şekilde adaya yardım için ufak müdahaleler yapılmış, yaraların sarılması için kararlar verilmiş olsa da hazinenin içinde bulunduğu durum devletin afetzedelerin talep ettiği yardımların tam ve eksiksiz olarak yapılmasına imkân vermediği ifade edilmelidir.

Kaynaklar

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA).

Bâb-ı Âsafî Âmedi Kalemî (A.}AMD); 22-84.

Sâdaret Mektubî Evrakı (A.}MKT); 26-83.

Sâdaret Mektubî Mühimme Kalemî (A.}MKT. MHM), 183-86.

Sâdaret Mektubî Kalemî Umum Vilâyât (A.}MKT.UM), 369-82, 374-35.

İrâde Dâhiliye (İ.DH), 448-29657.

İrâde Meclis-i Mahsûs (İ.MMS), 16-653.

İrâde Meclis-i Vâlâ (İ.MVL), 429-18845.

Meclis-i Vâlâ Evrakı (MVL), 783-68, 783-54.

Nüfus Defteri (NFS.d), 3780; 3782, 3870.

Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye H.1279.

ADIYEKE, A.N., ADIYEKE, N., “1856 Girit Depremi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 31, S.51, 2012, s. 1-38.

AMBRASEYS, N., “The Seismic Activity of the Marmara Sea Region over the Last 2000 Years”, *Bulletin of the Seismological Society of America*, V.92, 2002, p. 1-18.

EFE, A., “*Muhassılık Teşkilatı*”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Eskişehir, 2002.

EMECEN, F., “İmroz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22: TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 234-236.

ENER, E., “*XIX. Yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Depremler ve Afet Yönetimi*”, Hacettepe Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

AYDIN, M., “*1808-1839 Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Doğal Afetler*”, T.C. Sinop Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Sinop, 2018.

EVANGELATOU-NOTARA, F., “İkincil Önemde Yunanca Kaynaklarda Doğal Afetler (14.-19. Yüzyıllar)”, *Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler* (Edit. Elizabeth Zachariadou) (çev. Gül Çağalı Güven, Saadet Öztürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları-117, İstanbul, 2001, s. 121-133.

GÖYÜNÇ, N., “Hane” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s.552-553.

GÜRBÜZ, M., “*Avcılar Mikro Bölgeleme Çalışmaları*”, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2002.

KARAL, E.Z., *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık DİE, Ankara, 1995.

ÖZAYDIN, N., “*Arşiv Belgeleri Işığında 1855 Depremi ve Bursa Yapılarına Etkisi*”, Doktora Tezi, Bursa, 2017.

ÖZBOZDAĞLI, Ö., “Osmanlı Makedonya’sında 4 Nisan 1904 Depremi ve Sonuçları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 39, S.67, 2020, s. 435-476.

SATILMIŞ, S., “Balıkesir ve Çevresinin Tarihsel Depremleri (1850-1900)” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.40, 2020, 531-547.

SCHMİDT, J., *Studien über Erdbeben*, Leipzig, 1875.

TANSUĞ, F., “Osmanlı İdaresinde Bir Rum Adası, On Dokuzuncu Yüzyıl Ortalarında İmroz”, *İmroz Rumları*, (Der. Feryal Tansuğ), Kollektif, İstanbul 2013, s. 80-110.

TAŞKESENLİOĞLU, M., TAŞKESENLİGİL, M., “1859 Yılındaki Şamahı ve Erzurum Depremleri Hakkında Rusya Bilimler Akademisi Üyesi Hermann Von Abich’in Raporu”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 20, 2020, s. 569-592.

UNAT, Y., “Zelzele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.44, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, s. 231-233.

VOGT, J., “Osmanlı Topraklarında Tarih Boyunca Depremsellik: Batılı Kaynaklardan ve Tanıkların İfadelerinden Örnekler,” *Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler* (Edit. Elizabeth Zachariadou) (çev. Gül Çağalı Güven, Saadet Öztürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları-117, İstanbul, 2001, s. 13-55.

YAZICI, M., “1851 Meğri Depremi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.28, 2012, s. 114-129.